

بابا تاهیری همه‌دانی ۹۳۷ --- ۱۰۱۰

بابا تاهیری همه‌دانی، یان به بابا تاهیری عوریان ناسراوه،
پیشناوی (بابا) بو ریهرانی ئایینی یارسان، هر وه‌ها له
چارچنوهی تهریقتهی ده‌رویشیزمی ئیسلامی له کورده‌واریدا
هاوشانی وشه‌ی (پیر) به‌کارده‌هینریت. عوریان، به واتای
رووت و پرووته‌له، چونکه باوه‌ری به ریباری سو‌فیگری
هه‌بووه. ئینجا همه‌دانیشیان پی‌گوتوووه، له‌به‌رئه‌وه‌ی له
همه‌دان ژیاوه و هر له‌ویش کۆچی دواییکردوووه و نیژراوه.

کۆنترین سەرچاوهی که باسی بابا تاهیری کردییت یۆ
(محمد علی سلیمان راوهندی) دهگهریتهوه، کتییکی داناوه به
ناونیشانی (راحه الصدور و آیه السرور در تاریخ آل سلجوق)،
که یۆ سالی ۱۲۰۲ز دهگهریتهوه. لهم کتیهدا باس له دیداری
نیوان سولتان توغرول بهگی سهلجووقی و بابا تاهیر دهکات،
لیرهدا دانهری کتیهکه مهبهستیتهی نهوه پیشان بدات که پله
و جیگه و پایهی دهرویش و سوّفی لهو سهردهمهدا بالآ بووه،
دهسهلاتداران به گرنگییهوه له رۆلی زانا و دانا و دهرویش و
سوّفی و پیاوانی ئایینیان روانیوه.

بابا تاهیر و ئایینی یارسان = (ئه هلی ههق)

له سهردهمی بابا تاهیردا ئایینی یارسان (ئه هلی ههق) له چهندین ناوچه و ههریمه شاخاوییهکانی کوردهواری و ناوچهکانی نزیک کوردستان بوونی ههبووه. ئهم ئایینه له ئایینی ئیسلام کۆنتره و وهک مهز هه بیکی موسلمانانیش خۆی نواندوووه. به دریزایی رۆژگار یارسانهکان بهر بهر هکانی کراون، به دیار کراوی له سهردهمی عوسمانلییهکان، به (غولاتی شیعه) و (باتینی) و (عهلی ئیلاهی)یش ناویان بردوون.

بئگومان بەشئیک له کەشوو ههوا و سرووتی ئایینی یارسان تیکهڵ به
رئبازی سوڤیگهری ئیسلامی بووه، نهک له شیعرهکانی بابا تاهیر به
دیارده کهوئیت، بهلکو خوشی ئەندامیکی گهوره و پله و پایهیهکی
تایبهتی ههبووه، له ریکخراوی ئایینی یارسانهکان، که رهسمیان
دیالیکتی گۆرانیی زمانی کوردییه. لهگهڵ ئەوهی ئەو زمانهی، یان
دیالیکتی که بابا تاهیر دووبهیتییهکانی پێچنیوووه دیالیکتی گۆرانی
نییه، دیالیکتیکی لوری ناوچهیی تیکهلاوه، بهلام پهیرهوانی یارسان
به ئەوپهری گهرم و گورییهوه لهبهری دهکهن و دهیلئنهوه، له
ههمانکاتدا خودی بابا تاهیر دیالیکتی گۆرانی زانیوووه و کاری له دوو
بهیتییهکانی کردوووه.

دوو بهیتهکانی بابا تاهیر

دوو بهیتهکانی له رووی رووخسارهوه

کیش و سهروا = (وزن و قافیه) چوارینهکانی بابا تاهیر لهسه کیشی هزهجی شهش
گۆشهیی سرراوه (مفاعیلین مفاعیلین فعولن) دئراون، ئەمه ئەگەر حسییی عهرووزی
عهرهبی بۆ بکهین، بهلام ئەگەر بگهڕینهوه کیشی خۆمائی (سیلاب) دهبینن نیوه دپیری
دوو بهیتهکانی بابا تاهیر یازدهی هیجایین به پرگهی کورت و درێژهوه. قافییهیان وهکو
ههموو چواریتیک یهکهه و دووهه و چوارهه وهکو یهک دهبیت، سییهه جیاوازه
بهمشیهیه (ا ا ب ا)، به دهگمهه و ا ریکدهکهویت هههچوار نیوه دپیره شیههکه لهسهه
یهک قافیه بن (ا ا ا ا)، ئەهه بابتهه شیهههه بابا تاهیر که دوو بیت و چوارینیان
پیدههوتريت، ترانهشیان پیدههوتريت، چونکه به زوری به گۆرانی له لایههه پیرهوانی
یارسانهوه لهسهه ئاوازی تههههور دههوترين. که فارسهکانیش بهههچوره چوارینانه
دهئین (پههلههویات).

ـ وشه و پرسته‌کانی بابا تاهیر ساکاره، زۆربه‌ی له ناو خه‌لکیدا له ژبانی
رۆژانه‌دا به‌کارده‌هێنرین، به‌لام له پرووی واتا و مه‌به‌سته‌وه قوول و ئیوانلیون
له بیر و بیرۆکه و تیروانینی جوان. به زۆری ئهو دیالیکته‌ی که دوو
به‌یته‌کانی پینووسراوه لوری پیده‌لین، ته‌نیا له ده‌ستووسیک ئاماژه به‌وه
کراوه که چوارینه‌کان به دیالیکتی راجی نووسراون، که ئه‌مه‌ش راجی نییه،
به‌لکو رازییه. واتا دیلیکتی ناوچه‌ی ره‌ی. بابا تاهیر له هۆزی لوری کورده،
دوو به‌یته‌کانیشی سه‌ر به ناوچه‌ی لورستان. له‌گه‌ل ئه‌مانه‌شدا فارسه‌کان له
میژوونوس و ره‌خنه‌گر و توێژه‌رانی ئه‌ده‌ب و ئه‌ده‌بناسیان بابا تاهیر و
دوو به‌یته‌کانی به فارس و فارسی کردووه به (فارسیکردن).

دوو بەیتەکانی لە رووی ناوەرۆکەوه

ناوەرۆکی دوو بەیتەکانی بابا تاهیر پەيوەندییەکی توند و تۆلیان بە ئایینی یارسانەوه هەیه، بابا تاهیر لە سەردەمی باوبوونی سۆفیزم ژیاوه، که خۆشەویستی بەرامبەر خودا بوونی هەبووه له لایەن زانا و شاعیر و سۆفی و عاریفانەوه، ئەم خۆشەویستییەش زۆر بە پروونی لە دوو بەیتەکانی بابا تاهیر هەستی پێدەکریت، لە بەرامبەر ئەمەشدا بە کالی و تەنکی بۆنی خۆشەویستی ئافرەتی لێدیت. بابا تاهیر شاعیری که له هەموو (شتیک)دا، (جوان)ی دەبینیت، چوارینەکانی له هەندی کجارددا شیوهی غەزەل دەنوینیت، رەنگدانەوهی نیو دلی هەموو جوانی پەرسیتیکە.

جا با لای شاعیر هیچ جیاوازییهک له نیوان ئەو کچه و گۆئیکی جوان
نەبیت، چونکه هەردووکیان بە شیوەیهک له شیوەکان وینە و دەسترنەگینی
و ئافرینەر (خودایهکی تاک و تهنیا) پیشاندهەن، بەلام ئەوهی کچی
خۆشدهویت ئەو کچه، هەر کچه له لای، کەچی ئەوهی گۆلی خۆشدهویت
کچکەکش دەبی بە گۆل له لای، بەمجۆره خوا و کچ و گۆل (یهکیتی بوون)
دەسازین، هەمووشیان گوزاشتن له خوایهکی بیهاوتا و بیوینە. دوو
بەیتەکانی بابا تاهیر زیتەر له دل و دەروون و میشک و سینهی خەلکیدا
ژیاون، چونکه رەنگدانەوهی هیوا و ئامانجیان بووه، کەمترین
تۆمارکراون، بۆیه دوو بەیتەکانی له ئەدەبی میللییهوه نزیک دەبنەوه و
ساده و ساکارییان پێوه دیاره.

له هه مانكاتدا له چوار چۆوهی شیعره سوۆفی و
عیر فاتییه کانی (هیما = رمز = سیمبۆل) به دیده کرین، خوینهر
پنویسته به وریاییه وه ئینان ورد بێته وه بو ئه وهی به راستی و
دروستی لیکدانه وه و شروقهیان بو بکات. بۆیه دوو
بهیته کانی بابا تاهیر ده چنه ناو سوۆفیزی ئیسلامییه وه، به لام
بیگومان گه وه هری ئایینه کۆنه که، که یارسانه له بیرنه کرا وه،
جگه له مانهش له به شیک له دوو بهیته کانیدا ههست به
دندارییه کی رۆمانسییهانی نیوان پیاو و ئافرته ده کریت.

هه‌ندیک له نموونه‌ی دوو به‌یته‌کانی بابا تاهیر

موو ئان په‌ندم که که نامم بی قه‌له‌ندهر
نه خوون دیروم نه موون دیروم نه له‌نگهر
چورۆچ ئایۆ بگهردوم گهردی گیتی
چوشه و ئایۆ به‌خشتی وانه‌هه‌م سه‌ر

واتاکه‌ی:

من نه‌و په‌ندهم که ناوم قه‌له‌ندهره
نه مالم هه‌یه، نه سامانم هه‌یه، نه له‌نگهر
که رۆژ دادیت له سه‌ر زه‌وی ده‌سووریمه‌وه
که شه‌و ده‌کشی سه‌رم له‌خشتیک داده‌نیم

بی ته سهر دهر گریبانووم شهو و پوچ
سریشک نهز دیده باروونوم شهو و پوچ
نه بیماروم نه ژایوم میکهرو دهر د
ههمی زوو نوم که نالوونهم شهو و پوچ

واتاکهی:

بی تو شهو و پوژ له بیابانادا دهژیم
شهو و پوژ فرمیسک له چاوم وهکو باران دیتته خواره وه
نه نازارم ههیه و نه دهرده داریشم
ههر نهوهنده دهزانم شهو و پوژ دهنالینم

به دهريا بنگرم دهريا تو وينوم
به سهحرا بنگرم سهحرا تو وينوم
به ههر جا بنگرم كوّه و دهر و دهشت
مهگهر ئان دهم كه زيبايي تو وينوم

واتاكه‌ي:

كه پروو له زهريا دهكهم، له زهريا توّ دهبينم
كه پروو له بيابان دهكهم، له بيابان توّ دهبينم
پروو له ههر جيپهك بكهم، له دهشت و دهر
تهنيا جواني توّ دهبينم

ئەگەر مەستانی مەستیم ئەز تە ئەیموون
وہگەر بی پاو و دەستیم ئەز تەیموون
ئەگەر گەوریم و تەرساو و موسولموون
بە ھەر میلەت کە ھەستیم ئەز تە ئەیموون

واتاکەى:

ئەگەر مەستی مەستانی بین لە تۆ ئیمان داوا دەکەین
ئەگەر بی پی و دەستی بین لە تۆ ئیمان داوا دەکەین
ئەگەر زەردەشتی و دیان و موسولمانیش بین
لەسەر ھەر مەزھەبیک بین لە تۆ ئیمان داوا دەکەین

مهگەر شیر و پهلەنگی ئەهی دل ئەهی دل
به موو دايم به جهنگی ئەهی دل ئەهی دل
ئەگەر دەستوم فهتی خوونت وەرێژوم
وه وینم تا چ رهنگی ئەهی دل ئەهی دل

واتاکەهی:

دیاره ئەهی دل تو شیر و پلنگی
لەبەر ئەوهیه هەمیشە لەگەڵ ئیمە لە جهنگ دايت
ئەگەر بکەویە بەر دەستم خوینت دەپێژم
بۆ ئەوهی ببینم تو پرەنگت چۆنە ئەهی دل

بشوم واشوم ئەزىن عالم بەدەر شوم
بشوم ئەز چىن و ماچىن دىر تەر شوم
بشوم ئەز حاجيان حەج بىرسوم
كە ئىن دىرى بەسە يا دىر تەر شوم

واتاكەى:

هەولەدەم كە لەم جىهانە بچمە دەرەو
لە ولاتى چىن و ماچىنىش دوورتر پرۆم
لە رىي سەفەردا لە حاجيان بىرسم
ئەوئەندە دوورى بەسە، يان دوورتر پرۆم

به لایه دل به لایه دل به لایه
کونه چشموون کرون دل موبته لایه
نه گهر چشموون نهوینن پرووی زیبا
چ زونوو دل که خوبوون دهر کوجایه

واتاکه ی:

به لایه، دل به لایه، دل به لایه
گوناهی چاوه که دل تا قیده کاته وه
نه گهر چاو پرووخساری جوان نه بینیت
دل له کوئی دهرانیت جوانان له کوین

خوداوهندا که بووشم باکه بووشم
موژه بهر ئهشکی خونین تاکه بووشم
ههمه کهز دهر برانون سووته ئایوم
تو کهم ئهز دهر بهرانی واکه بووشم

واتاکه ی:

ئه ی خودا من کیم؟ له گه ل کیم؟
تاکه ی برژانگم پر فرمیسکی خوینین بیت
که من دهر ده کهن، پروو له تو ده کهم
ئه گهر تو دهرم بکه ی پروو له کی ده کهم؟

جوره بازی بدوم رهفتوم به نهخچیر
سیهه چشمی بزهد به بالی موو تیر
بره و غافیل مهچهر کوھساروون
هەر ئون غافیل چهره غافیل خوره تیر

واتاکه‌ی:

هه‌ئۆیه‌کی به‌هیزبووم و چوومه راو
چاوه‌شیک تیریکی له بآلم دا
پرو ئه‌ی گیل له‌ناو شاخان مه‌گهری
هەر ئه‌و گیله‌یه که تیری بی نیشانه‌گرتتی به‌رده‌که‌ویتی